

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗ, ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο Σύνδεσμός μας, με την επαναφορά του θέματος της συνταξιοδότησης της εργαζόμενης Ελληνίδας το καλοκαίρι του 2001, έκανε γνωστές τις απόψεις του προς τους Υπουργούς Εργασίας, Δικαιοσύνης και Παιδείας.

Το Δεκέμβριο το θέμα ήλθε πάλι στην επιφάνεια και με νεώτερο και λεπτομερέστερο κείμενο γνωστοποιήσαμε τις απόψεις μας προς την Κυβέρνηση, τα Πολιτικά Κόμματα, τα μέλη του ελληνικού Κοινοβουλίου, τους ευρωβουλευτές κ.λπ. Τις απόψεις μας αυτές παραθέτουμε παρακάτω.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

της **Αλίκης Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου**

Ι. Το θέμα της συνταξιοδότησης της εργαζόμενης γυναίκας ιδίως ως προς το όριο ηλικίας ήρθε στην επιφάνεια και δημιούργησε μεγάλη αναταραχή, ύστερα από τη δημοσίευση στον τύπο απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, καταδικαστικής για την Ελλάδα σχετικά με το ζήτημα αυτό.

Το θέμα από ευρωπαϊκή νομική άποψη έχει συνοπτικά ως εξής.

Η οδηγία 86/378 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 96/97 της ίδιας, ορίζει ότι οι χώρες-μέλη της Ε.Ε. πρέπει να προσαρμόσουν ως την 1^η Ιουλίου 1997 τη νομοθεσία τους, ώστε να εξασφαλίσουν ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών και ως προς τα συνταξιοδοτικά θέματα.

Εδώ πρέπει να διασφαηνίσουμε ότι η Οδηγία 96/97 αφορά τα Ταμεία που καλύπτουν «επαγγελματικά συστήματα» (Δημόσιο, Τράπεζες, ΔΕΚΟ) και δεν αφορά τα Ταμεία της Οδηγίας 79/7, που οι ασφαλισμένοι του καθενός εργάζονται σε ποικίλους εργοδότες (όπως το ΙΚΑ).

Η Ελλάδα, όπως είναι γνωστό, ως προς το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης έχει καθιερώσει ίδια ηλικία μόνο για τους ασφαλισμένους και τις ασφαλισμένες, τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, που ασφαλίστηκαν από 1/1/93. Για τους προγενέστερα ασφαλισμένους και για τις μητέρες με ανήλικα παιδιά ισχύουν διαφορετικά όρια, κατώτερα για τις

γυναίκες με διάφορες παραλλαγές κατά υποκατηγορίες.

Στις 9/9/97 η Επιτροπή (Commission) έστειλε επιστολή προς την Ελλάδα επισημαίνοντας τη μη προσαρμογή της νομοθεσίας της στο κοινοτικό δίκαιο και ζητώντας της να προχωρήσει σε νομοθετική ρύθμιση κατά την κοινοτική Οδηγία 96/97 και το ά. 119 – τώρα 141 – της Ευρωπαϊκής Συνθήκης που θεσπίζει ισότητα των φύλων στην εργασία.

Το 1998 η Επιτροπή ενήγαγε την Ελληνική Δημοκρατία για μη συμμόρφωση προς τις παραπάνω υποχρεώσεις της (υποθ. C – 457/98). **Στις 14 Δεκεμβρίου 2000 το 5^ο Τμήμα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου με απόφασή του καταδίκασε την Ελλάδα** διότι, διατηρώντας διαφορετική ηλικία συνταξιοδότησης ανδρών και γυναικών, εξακολουθεί να παραβαίνει την Οδηγία 96/97 και το άρθρο 119 της Συνθήκης που επιβάλλουν ισότητα των φύλων και σ' αυτό το θέμα.

Με λίγα λόγια, **η Ελλάδα δεσμεύεται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία, όπως ερμηνεύθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, να καθιερώσει ίδιο ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης ανδρών και γυναικών ασφαλισμένων σε Ταμεία της Οδηγίας 96/97.** Ο καθορισμός, ωστόσο, του συγκεκριμένου κοινού ηλικιακού ορίου για τα δύο φύλα ενάποκειται στην Κυβέρνηση.

Δεν θεωρώ άσκοπο να προσθέσω ότι ο προβληθείς ισχυρισμός ότι η προνομιακή μεταχείριση των γυναικών ως προς το ηλικιακό όριο συνταξιοδότησής τους αποτελεί δήθεν «θετικό μέτρο» υπέρ των γυναικών (που τόσο η ευρωπαϊκή όσο και η ελληνική νομοθεσία – το νέο ά. 116,2 του Συντάγματός μας – επιτρέπουν) είναι αβάσιμος και έχει ρητώς καταρριφθεί από την Απόφαση-Απάντηση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 29^{ης} Νοεμβρίου 2001 σε ερώτημα του Γαλλικού Συμβουλίου Επικρατείας. Κατ' αυτήν (παρ. 63-66), ορθά, θετικά μέτρα αποτελούν εκείνα που προωθούν την επίλυση των προβλημάτων, τον παραμερισμό των εμποδίων, που η γυναίκα συναντά κατά την επαγγελματική σταδιοδρομία της, κατά την εργασία της, και **όχι τα μέτρα υπέρ των γυναικών υπαλλήλων-μητέρων κατά τη στιγμή της συνταξιοδότησης** (δηλαδή κατά τον τερματισμό της εργασιακής ζωής τους).

II. Θεωρώ, ωστόσο, **δίκαιο και απαραίτητο** ο καθορισμός κοινού συνταξιοδοτικού ορίου ηλικίας ανδρών και γυναικών να αποτελέσει την ευκαιρία πραγματικής ελάφρυνσης των βαρών της εργαζόμενης μητέρας με μικρά παιδιά και μάλιστα **κατά τα δύσκολα χρόνια που τα βάρη** της – στο επάγγελμα, στο σπίτι, στη φροντίδα μικρών παιδιών – **είναι δυσβάσταχτα και όχι γύρω στα εξήντα της που τα παιδιά μεγάλωσαν πια και τα βάρη της μειώθηκαν.**

Τα μέτρα που προτείνουμε και θα **πρέπει να αποτελέσουν πακέτο με τη νέα ρύθμιση του ηλικιακού ορίου συνταξιοδότησης** είναι τα εξής:

1. **Αύξηση αριθμού και βελτίωση ποιότητας παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων**

2. Περαιτέρω **προσαρμογή** – έχει ήδη αρχίσει – **ωραρίων παιδικών σταθμών, νηπιαγωγείων και δημοτικών σχολείων** με τα ωράρια εργασίας των γονέων

3. **Ουσιαστικοποίηση της γονικής άδειας – με αμοιβή – και για τους δύο γονείς.**

4. **Άδεια στη μητέρα και στον πατέρα για ασθενούντα παιδιά** υπό τους ίδιους όρους

5. **Περισσότερα επαγγέλματα στα οποία απασχολούνται κατά πλειοψηφία γυναίκες να χαρακτηριστούν «βαρέα και ανθυγιεινά»** (όπως και είναι), ενώ σήμερα χαρακτηρίζονται ως τέτοια ασυγκρίτως περισσότερα επαγγέλματα στα οποία κατά πλειοψηφία απασχολούνται οι άνδρες. Αυτό θα έχει σαν συνέπεια και την πρόωρη συνταξιοδότηση των γυναικών, όπως και των ανδρών που ασκούν βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα.

6. **Να επανέλθουν το ταχύτερο τα δημοτικά σχολεία στην εκπλήρωση των καθηκόντων τους, ώστε να παύσουν οι γονείς, ιδίως οι μητέρες, να**

εκτελούν καθημερινά καθήκοντα δασκάλου, παράπλευρα με την επαγγελματική και σπιτική δουλειά τους. Τι κάνουν οι Σύλλογοι Γονέων; Γιατί υπάρχουν; Για να συμπορεύονται σε απεργίες, που συχνά καταλήγουν στην εύκολη κατάκτηση «τίτλων» σπουδών χωρίς αντίκρουσμα;

Τονίζω, όμως, ότι τα μέτρα πρέπει να ληφθούν τάχιστα. Τα περισσότερα μπορούν **να ρυθμισθούν νομοθετικά συγχρόνως με το συνταξιοδοτικό.**

III. Αν προχωρήσουμε στη μελέτη των πραγμάτων πιο ψύχραιμα και απαλλαγμένοι από τον επηρεασμό της συνήθειας, η ρύθμιση ίσου ηλικιακού ορίου των εργαζομένων των δύο φύλων σε συνδυασμό με λήψη κοινωνικών μέτρων βοήθειας της γυναίκας, στην ηλικία που πράγματι σηκώνει βαρύ φορτίο πολλαπλών καθηκόντων, είναι η μόνη λογική και δίκαιη ρύθμιση. Αντίθετα, είναι παράλογο να αφήνουμε τη μητέρα να σκάει στη δουλειά στα τριάντα της ως – το πολύ – στα πενήντα της για να την «βοηθήσουμε», συνταξιοδοτώντας την λίγο πριν από τον άντρα, στα εξήντα της, όταν η μόρα πέρασε!

Επιτρέψτε μου, μάλιστα, να διακρίνω και κάποια σε βάρος της γυναίκας λειτουργούσα υποκρισία υπό τον μανδύα της προστασίας της. Η απομάκρυνση της νωρίτερα από την εργασία δεν την απαλλάσσει, βέβαια, από την παρελθούσα πια φροντίδα των ... μεγαλωμένων παιδιών της. Απλά την καθιστά διαθέσιμη για τη φροντίδα των μικρών ... εγγονών της, των γέρων, των αρρώστων και των ανάπηρων της οικογένειας ... Αυτή, βλέπετε, κατά κανόνα, εκτελεί την μη αμειβόμενη εργασία που η χωλαίνουσα κοινωνική πρόνοια αφήνει ακάλυπτη. Εξάλλου η συνταξιοδότηση της γυναίκας πριν από τον άντρα καταλείπει σ' αυτόν το πεδίο ελεύθερο για τις υψηλόβαθμες θέσεις που καταλαμβάνονται συνήθως μετά τα 50. Γι' αυτό και οι άντρες είναι πρόθυμοι για την θέσπιση πρόωρης γυναικείας συνταξιοδότησης¹.

Βέβαια αυτές οι περιπτώσεις αφορούν μόνο ένα μέρος, μάλλον μικρό, των εργαζομένων γυναικών που, όμως, διεκδικούμε και – με βάση το νέο άρθρο 116,2 του Συντάγματος και τα θετικά μέτρα που αυτό επιτρέπει για την ουσιαστικοποίηση της ισότητας – προβλέπουμε ότι διαρκώς θα διευρύνεται. Γι' αυτό το μέρος γυναικών, όμως, γιατί να κλείνεται η θύρα της ανόδου; Πώς θα αντιδρούσε η κοινωνία, αν αυτό γινόταν σε βάρος του αντίστοιχου μέρους των εργαζόμενων ανδρών;

1. Σε μια Τράπεζα που εξισώθηκαν τα ηλικιακά όρια οι άντρες διαμαρτύρονταν ότι τώρα κινδυνεύουν να τους ανταγωνιστούν οι γυναίκες καταλαμβάνοντας διευθυντικές θέσεις.

Απόδειξη ότι οι εργαζόμενες αυτής της κατηγορίας αισθάνονται έτσι το μειωμένο όριο ηλικίας είναι ότι υπάρχουν περιπτώσεις γυναικών που αποδύθηκαν σε σκληρό δικαστικό αγώνα, για να επιδιώξουν την παραμονή τους στην εργασία μέχρι το ηλικιακό όριο των ανδρών συναδέλφων τους. Και ο Α.Π. έκρινε – και μάλιστα πριν από την πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και τη νέα διατύπωση του άρθρου 116,2 του Συντάγματος – ότι προσβάλλονται οι διατάξεις περί ισότητας των φύλων με τον παρά τη θέληση των γυναικών τερματισμό της σταδιοδρομίας τους πριν από τους άντρες συναδέλφους τους (π.χ. Αποφ. Α.Π. Β' Τμ. 85/1995 και Α.Π. Β' Τμ. 266/1999, δικηγόρος η κ. Σοφία Σπηλιωτοπούλου)².

Όσο για το μεγάλο μέρος των εργαζομένων γυναικών (χαμηλόμισθων κατηγοριών) αυτές – εκτός που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη βοήθειας με κοινωνικά μέτρα, όταν έχουν μικρά παιδιά, διότι τα οικονομικά τους μέσα δεν τους επιτρέπουν να προστρέξουν σε αμειβόμενη βοήθεια – βλάπτονται περισσότερο με την πρόωρη συνταξιοδότηση. Διότι γι' αυτές –αντισυνταγματικά και άδικα – συχνά στην πράξη η αμοιβή είναι μικρότερη από την ανδρική για ίσης αξίας εργασία. Αν είναι λιγότερα και τα έτη εργασίας ή τα ημερομίσθια, **φανερό είναι ότι η ψαλίδα διαφοράς σύνταξης ανδρών και γυναικών στο μεγάλο πλήθος των χαμηλόμισθων θα ανοίξει περισσότερο με αποτέλεσμα την ενίσχυση της εξάρτησης της γυναίκας από τον άντρα και μετά την συνταξιοδότηση.** Είναι φανερό ότι αυτό αντιστρατεύεται την κατάκτηση ισότητας και αξιοπρέπειας από τη γυναίκα, που στηρίζονται στη δυνατότητά της να στέκεται στα δικά της πόδια.

Εξάλλου η διαφορετική αυτή μεταχείριση ως προς το ηλικιακό όριο σημαίνει αναγνώριση – παράνομη πια, από το 1983, και άδικη – της αποκλειστικής ευθύνης της μητέρας για τη φροντίδα του παιδιού και του σπιτικού. Και επισφραγίζει και διαιω-

νίζει την αποστασιοποίηση του άντρα από αυτές τις φροντίδες. Δηλαδή αντιστρατεύεται την **ουσιαστική** ισότητα.

Τέλος, ας μην ισχυρισθούν ότι τα μέτρα της πρόωρης συνταξιοδότησης της γυναίκας – με κορυφαίο εκείνο που ήδη ισχύει, της μείωσης, του ορίου συνταξιοδότησης κατά 3 έτη για κάθε παιδί – θεσπίζονται για να καταπολεμηθεί η υπογεννητικότητα. Η πράξη απέδειξε ότι αυτές οι εξαιρετικές διατάξεις καθόλου δεν την επηρέασαν. Η υπογεννητικότητα, άλλωστε, είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων που λειτουργούν κυρίως σε χώρες με όχι χαμηλό εθνικό εισόδημα.

Δεν θεωρώ άσκοπο να προσθέσω ότι με την εξίσωση του ηλικιακού ορίου συνταξιοδότησης των δύο φύλων θα αποφευχθεί και το παράδοξο **η γυναίκα που έχει υψηλότερο μέσο όρο ζωής από τον άντρα να συνταξιοδοτείται πριν από αυτόν.** Δηλαδή να απολαβαίνει σύνταξη περισσότερα χρόνια από τον άντρα.

IV. Συνοπτικά τα συμπεράσματά μας είναι τα παρακάτω

1. Η εξίσωση των ηλικιακών ορίων συνταξιοδότησης των δύο φύλων **επιβάλλεται από τη νομοθεσία της Ε.Ε., όπως ερμηνεύθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο** (παραπ. κεφ. I)

2. Η δικαιοσύνη και η λογική επιβάλλουν να **συνδασσθεί συγχρόνως η εξίσωση αυτή με μέτρα ελαφρυντικά των βαρών της εργαζόμενης μητέρας** (τα οποία, σύμφωνα με το νόμο και την ηθική πρέπει να μοιράζεται και ο πατέρας) **κατά την εποχή της ζωής της κατά την οποία πράγματι σηκώνει τα πολλαπλά αυτά βάρη και όχι στα εξήντα της!** (Κεφ. II, με απαρίθμηση των μέτρων)

3. Το ενιαίο πακέτο ηλικιακής εξίσωσης και μέτρων ελάφρυνσης **θα εξουδετερώσει πολλές επιζήμιες για τη γυναίκα συνέπειες της σημερινής ρύθμισης** (Κεφ. III όπου αναφέρονται οι επιζήμιες συνέπειες)

4. **Πολιτεία, σχολείο και γονείς πρέπει να συμβάλλουν συνειδητά στην ουσιαστικοποίηση της ισότητας και δικαιοσύνης χωρίς διακρίσεις λόγω φύλου, σ' όλες τις εκδηλώσεις της ζωής.** Πρέπει να αξιοποιηθούν οι κάθε είδους δυνάμεις και των δύο φύλων προς το καλό όλων, ανδρών και γυναικών, της οικογένειας και της ευρύτερης κοινωνίας. Και προπαντός να αναθρέψουν τα παιδιά, με το λόγο και ιδίως με την πράξη, έχοντας ως βάση αυτές τις αρχές. Μόνο έτσι θα ριζώσει η σωστή νοοτροπία για το ρόλο των δύο φύλων που η διεθνής και η εθνική νομοθεσία επιβάλλουν ήδη προ μερικών δεκαετιών.

Αθήνα, Δεκέμβρης 2001

2. Η λύση που δίνουν αυτές οι αποφάσεις αποτελεί κάποιο «μπάλωμα» στην ανισότητα μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, μια προσωρινή ρύθμιση, που πλησιάζει την ισότητα χωρίς να τη φθάνει. Πάντως δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν συμμόρφωση προς το σχετικό ευρωπαϊκό δίκαιο, όπως ερμηνεύεται από την απόφ. του ΔΕΚ της 14ης Δεκεμβρίου 2000.

Ουσιαστικά αποτελεί **προαιρετική** μετάθεση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών σε εκείνο των ανδρών (μακρότερο). Η ίση μεταχείριση των δύο φύλων, όμως, θα είχε προσεγγισθεί πλησιέστερα με την αναγνώριση ανάλογου και αντίστροφου δικαιώματος των ανδρών: δηλαδή **προαιρετική** συνταξιοδότησή τους στο (συντομότερο) όριο που ισχύει για τις γυναίκες. Ωστόσο, πιο απλή και **ασφαλής** ίση ρύθμιση θα ήταν ο **ίδιος ελαστικός καθορισμός και για τα δύο φύλα** του ορίου συνταξιοδότησης (π.χ. για άνδρες και γυναίκες η ηλικία 62 ετών, και προαιρετικά 65 ετών).